

Siveettömät naispyhiinvaeltajat myöhemmällä keskiajalla:

Kirjallisista representaatioista kaupunkikulttuuriseen todellisuuteen

Rose-Marie Peake

1. Johdanto

Pyhiinvaellus oli keskiajalla suosittu hartauden harjoituksen muoto. Uskonnollisia matkoja tehtiin niin lähiseudun pyhäköille kuin kauempana sijaitseviin keskuksiin kuten Jerusalemiin, Roomaan tai Santiago de Compostelaan. Periaatteessa toivioretket koskettivat kaikkia väestöryhmiä jo kristinuskon perusopinkappaleiden vuoksi. Kanonisen oikeuden ja doktriinien mukaan naisen ja miehen sielu nauttivat tasaveroisesta asemasta Jumalan silmien edessä.¹

Kristilliset ideaalit eivät kuitenkaan täysin toteutuneet käytännössä. Naisten pyhiinvaellukseen suhtauduttiin varauksellisemmin kuin miesten – näin siitäkkin huolimatta, että naisten tiedetään pyhiinvaeltaneen jo myöhäisantiikista lähtien.² Yleisesti ottaen myöhempää keskiaikaa 1000-luvulta alkaen on pidetty naisten pyhiinvaelluksen kulta-aikana. Naiset saattoivat jopa muodostaa kävijöiden enemmistön tietyillä pyhäköillä. Jotkut kultit taas kukoistivat nimenomaan naisten osoittaman kiinnostuksen

---

¹ Ks. esim. Linda Elisabeth Mitchell, 'Women and Medieval Canon Law', teoksessa idem. toim., *Women in Medieval Western European Culture*, (Garland Reference Library of the Humanities 2007), Garland Publishing: New York – London 1999 (tästä eteenpäin Mitchell 1999a), 143–153, tässä 152; Leigh Ann Craig, "'Stronger than men and braver than knights': women and the pilgrimages to Jerusalem and Rome in the later middle ages", *Journal of Medieval History* 29 (2003), 153–175, tässä 157–162; Diana Webb, *Medieval European Pilgrimage c. 700–c. 1500*, (European culture and society), Palgrave: Houndmills–Basingstoke–Hampshire–New York 2002, 89.

² Ks. esim. Ursula Ganz-Blättler, *Andacht und Abenteuer. Berichte europäischer Jerusalem- und Santiago-Pilger (1320–1520)*, (Jakobus-Studien 4), Gunter Narr: Tübingen 1990, 324–325 alaviite 6; Patricia Halpin, 'Anglo-Saxon Women and Pilgrimage', teoksessa Christopher Harper-Bill toim., *Proceedings of the Battle Conference 1996*, (*Anglo-Norman Studies* 19) , Boydell Press: Woodbridge 1997, 97–122.

ansioista.³ Useimmiten naiset matkasivat lähipyhäköille, vaikka kaukokohteet olivat myös suosittuja.⁴ Naisten pyhiinvaellusinnon kasvu selittyy yhteiskunnallisilla ja hengellisillä muutoksilla. Pyhiinvaeltajaliikennettä vilkastuttivat kulkuyhteyksien parantuminen kaupungistumisen myötä sekä 1000-luvun lopulla alkaneet ristiretket, joita niin ikään kutsuttiin pyhiinvaelluksiksi ja joista palkittiin aneilla.⁵ Se, että pyhiinvaellus kävi syntien sovitukselta, lisäsi entisestään toivioletkien suosiota. Lisäksi tulee huomioida aikakauden ideaalit, kuten *imitatio Christi* eli Kristuksen kärsimykseen ja kohtaloon eläytyminen, sekä naishengellisyyden kasvu.⁶

Sukupuolitutkimuksen näkökulmasta onkin mielenkiintoista, että myöhemmän keskiajan kansankielisestä kirjallisuudesta löytyy useita negatiivisia representaatioita säädyttömyyteen syyllistyvistä naispyhiinvaeltajista. Representaatioiden taustoja ja funktiota valottavassa artikkelissani esitän, että myöhemmällä keskiajalla (n. 1300–1400) siveettömän naispyhiinvaeltajan *topos* heijasteli kaupunkikulttuuria, jossa oppineen keskiluokan mielissä julkisessa tilassa liikkunut nainen aiheutti seksuaalisen uhan yhteiskunnalliselle järjestykselle. Artikkelin ensimmäisessä vaiheessa pohdin lähdeaineistoni lajityyppiä. Ironisen satiirin analyysin kautta valotan kertomusten funktiota yhteiskunnallisen järjestyksen vaalijoina. Lisäksi liitän ne laajan, sukupuolten välisiä suhteita käsittelevän kirjallisen keskustelun kontekstiin. Artikkelin toisessa osassa

³ Ks. esim. Jonathan Sumption, *Pilgrimage, an image of mediaeval religion*, Faber & Faber: London 1975, 262; Anders Fröjmark, *Mirakler och helgonkult. Linköpings biskopsdöme under senmedeltiden*, (Studia historica Upsaliensia 171), Acta universitatis Upsaliensis: Uppsala 1992, 83. Vrt. Pierre-André Sigal, *L'Homme et le miracle dans la France médiévale (XIe–XIIe siècle)*, Les Éditions du Cerf: Paris 1985, 259–261, 313.

⁴ Ks. Ronald C. Finucane, *Miracles and Pilgrims. Popular Beliefs in Medieval England*, J. M. Dent & Sons: London–Melbourne–Toronto 1977, 186. Vrt. André Vauchez, *La sainteté en Occident aux dernières siècles du Moyen Age d'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques*, (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome 241), École française de Rome: Rome 1981, 185–186. Ks. myös pyhiinvaelluksen kategoriat (paikallinen, alueellinen ja kaukopyhiinvaellus): esim. Christian Krötzl, *Pilger, Mirakel und Alltag: Formen des Verhaltens im skandinavischen Mittelalter (12.–15. Jahrhundert)*, (Studia historica 46), Suomen historiallinen seura: Helsinki 1994, 27. Pyhiinvaelluskohteista, ks. esim. Sumption 1975, 115–116, 119, 230–236; Christian Krötzl, 'Den nordiska pilgrimskulturen under medeltiden', teoksessa Lars Rumar toim., *Helgonet i Nidaros. Olavskult och kristnande i Norden*, (Skriftet utgivna av Riksarkivet 3), Riksarkivet: Stockholm 1997, 141–160; Webb2002, 1–3, 114–153.

⁵ Kaupungistuminen, ks. Norman John Greville Pounds, *An Economic History of Medieval Europe*, 2. p., Longman: London, New York 1994, 97–104; Linda Elizabeth Mitchell, 'Economics and Work in the Urban World. Introduction', teoksessa *Women in Medieval Western European Culture...*, (tästä eteenpäin Mitchell 1999b), 237–239, tässä 238.

⁶ Sumption 1975, 92, 100; naishengellisyydestä ks. esim. Maiju Lehmijoki-Gardner, 'Hengelliset maallikkoliikkeet. Kokemuksellinen mystiikka, toiminnallinen hurskaus', teoksessa Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner, *Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa*, 2. p., (Tietolipas 185), Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki 2004, 289–349.

pohdin tarkemmin sitä, miksi naispyhiinvaeltaja aiheutti aikansa oppineiden mielissä seksuaalisen uhan. Pyhiinvaelluksen tilallisen aspektin vuoksi tarkastelen aihetta keskiajan sukupuolittuneen kaupunkitilan näkökulmasta.

Lähteinä käytän ranskalaista ja englantilaista kansankielistä maallista kirjallisuutta. Kirjallisuushistorian kannalta lähteet eivät edusta kahta täysin erilaista kulttuuripiiriä, sillä englanninkielisiä teoksia käännettiin ranskaksi ja päinvastoin. Esimerkiksi kaksi lähteinäni käyttämäni kertomusta, jotka löytyvät ranskalaisista *Les quinze joies de mariage*- ja *Les cent nouvelles nouvelles*-novellikokoelmista 1300- ja 1400-luvuilta, tunnettiin käännösten ansiosta myös kanaalin toisella puolella. Englannin ja Ranskan oppineet harjoittivat kaiken kaikkiaan vilkasta kirjallista vaihtoa, mikä näkyy useissa keskiaikaisissa teoksissa intertekstuaalisina viittauksina tai suoranaisina lainoina. Näin ollen tarkastelen ranskalaisten tekstien ohella myös Geoffrey Chaucerin (n. 1343–1400) *Canterburyn tarinoita*. Kyseisten alueiden älymystöä yhdisti myös kaupunkikulttuuri. Lisäksi kummallakin alueella naisten pyhiinvaellusinto kasvoi kyseisellä aikakaudella.

Analyysissäni tukeudun aihetta mielestäni hyödyllisesti jäsentäviin sosiologisiin ja antropologisiin tilan teorioihin (Henri Lefebvre sekä Edith ja Victor Turner). Käyttämieni lähteiden luonteesta johtuen katson analyysin hyötyvän myös kirjallisuustieteilijöiden satiirisen ironian mekanismeja ja funktioita käsittelevistä teorioista ja näkemyksistä (Mihail Bahtin ja Tuomas M. S. Lehtonen).

Keskiaikaisen pyhiinvaelluksen nais erityisiin piirteisiin keskittyvässä artikkelissani pyrin saattamaan eteenpäin pääasiassa 2000-luvulla virinneen keskiaikaisen naispyhiinvaellustutkimuksen pioneerien työtä.⁷ Aiemmasta tutkimuksesta poiketen painotan tilan aspektin ja tekstien lajityypin merkitystä keskiaikaisen naispyhiinvaelluksen analysoinnissa.⁸ Lähdeaineistoni, kirjalliset representaatiot, ovat lisäksi varsin tuore lähderyhmä pääasiassa ihmekertomuskokoelmiin keskittyneessä tutkimuksessa.⁹

⁷ Pyhiinvaelluksen nais erityisyyteen huomiota kiinnittäneet tutkijat: Susan Signe Morrison, *Women pilgrims in late medieval England: private piety as public performance*, (Routledge Research in Medieval Studies 3), Routledge: London 2000; Craig 2003; Sari Katajala-Peltomaa, *Gender and spheres of interaction: devotional practices in fourteenth-century canonisation processes*, Sari Katajala-Peltomaa: Tampere 2006.

⁸ Vrt. Morrison 2000, joka monitieteellisyydessään jää kuitenkin maantieteellisesti suppeaksi ja teoreettisesti liian kirjavaksi esitykseksi anakronismeineen (vrt. nykyaikaisia kreikkalaisia naispyhiinvaeltajia tutkinut Jill Dubisch, *In a Different Place: Pilgrimage, Gender, and Politics at a Greek Island Shrine*, Princeton University Press: Princeton 1995, jota Morrison soveltaa varsin yksioikoisesti).

⁹ Sari Katajala-Peltomaa ohella ihmekertomuskokoelmia ovat käyttäneet sellaiset pyhiinvaellusta yleisesti tutkineet historioitsijat kuin Ronald C. Finucane, Pierre-André Sigal, Anders Fröjmark sekä

2. Nauru ja pyhiinvaeltajanainen –kertomukset yhteiskunnallisen järjestyksen vaalijoina

[... E]räs miellyttävä vaimo [...] piti enemmän seurakuntansa papista tai kappalaisesta kuin miehestään. Löytääkseen keinon tavata kappalaistaan, hän uskotteli miehelleen olevansa pyhiinvaelluksen velkaa eräälle pyhimykselle, jonka pyhäkkö sijaitsi lähiseudulla.¹⁰

Tarinan kertoja, *Les cent nouvelles nouvelles* -novellikokoelman nimimerkki Messire Timoleon Vignier Burgundin herttuoiden hovista, nauratti lukijoitaan 1400-luvun lopussa suosituilla aiheilla. Typerän ja hyväuskoisen aviomiehen, ovelan siveettömän vaimon sekä paheellisen papin kolmiodraama oli vain yksi muunnelma jo pitkään kiertäneestä miehen höynäyttämisestä kertovasta tarinasta.¹¹ Naurun aspekti onkin mielenkiintoisesti läsnä siveettömistä naispyhiinvaeltajista kertovissa tarinoissa. Nähdäkseni kyseistä toposta käytettiin satiirisen ironian hengessä, minkä seurauksena kirjoittajat pyrkivät puolustamaan rikkumatonta yhteiskunnallista järjestystä – useiden aikalaistensa tavoin.

Burgundilaisen kertomuksen lisäksi hölmöille miehille ja ovelille naisille irvaillaan myös 1300-luvun ranskalaisissa oppineissa piireissä laaditussa *Les XV joies de mariage* -novellikokoelmassa. Kertomuksissa ylempään porvaristoon tai alempaan aateliin kuuluvien päähenkilöiden sattumukset kuvaavat avioliiton kurjuutta.¹² Kokoelmasta löytyy muutama naisten pyhiinvaelluksista kertova 'ilo' eli tarina, joissa jokaisessa petolliset naiset käyttävät toivioletkeä miestensä petkuttamiseen. Esimerkiksi yhdennessätoista 'ilossa' nuori tyttö tulee onnettomasti raskaaksi. Isästä ei ole aviomieheksi. Itseään vanhemman naisen neuvosta tyttö päättää vietellä

Christian Krötzl. Tosin pyhiinvaelluskronikoita on tutkinut Clarissa W. Atkinson (Margery Kempe) ja Ursula Ganz-Blättler.

¹⁰ *Les cent nouvelles nouvelles*, toim. Franklin P. Sweetser, Librairie Droz: Genève–Librairie Minard: Paris 1966, 526: "[...] Une gente femme mariée [...] amoit plus beaucoup le clerc ou coustre de l'eglise parochial don't elle estoit paroissienne que son mary. Et pour trouver moien de soy trouver avec son coustre, faindit a son mary qu'elle devoit ung pelerinage a quelque saint qui n'estoit pas loing d'illec [...]."

¹¹ Saarnamiehet ja runoilijat suosivat aviomiehen höynäyttämistä käsitteleviä tarinoita 1000-luvulta lähtien itäisten kulttuurivaikutteiden leviämisen myötä. Ks. Alcuin Blamires, *Woman Defamed and Woman Defended. An Anthology of Medieval Texts*, toim. Alcuin Blamires ja Karen Pratt & C.W. Marx, Clarendon Press: Oxford 1992, 130.

¹² Teoksen nimi on satiirinen väännös *Les quinze joies de Notre Dame* -nimisestä hartaustekstistä. Ks. myös Jean Rychner, 'Introduction', teoksessa idem. toim., *Les XV joies de mariage*, (Textes littéraires Français 99–101), Librairie Droz: Genève–Librairie Minard: Paris 1963, vii–lxix.

toisen nuoren miehen avioon päästökseen. Tutustuttuaan muutamiin miehiin tyttö päättää iskeä: hänen ehdotuksestaan seurue lähtee yhteiselle pyhiinvaellukselle eräälle Neitsyt Marialle omistetulle pyhäkölle, ja matkalla tyttö lähentelee yhtä miehistä. Loppujen lopuksi tyttö saa haluamansa ja hääkellot soivat. Pian juoni kuitenkin paljastuu tytön synnyttäessä lapsen, ja mies joutuu elämään onnettomana loppuelämänsä.¹³

Kirjallisuuden kenties tunnetuimman naispyhiinvaeltajan, Bathin rouvan, tarinassa nauru on yhtäläillä läsnä. Englannin kuninkaiden Edvard III (1327–1377) ja Rikhard II (1377–1399) hoveissa palvelleen Geoffrey Chaucerin (n. 1343–1400) *Canterburyn tarinoissa* rouvan seikkailut ovat kärjistettyjä, samaan tapaan kuin koko hänen henkilöhahmonsakin. Kertomuksessa Tuomas Becketin reliikeille Canterburyyn matkaavaan seurueeseen kuuluva Bathin rouva osallistuu matkalaisten harjoittamaan tarinankerrontaan ja tulee kerranneeksi oman elämänsä vaiheita. Lukija kiinnittää nopeasti huomion kankaanvalmistajana toimineen rouvan pakkomielleisiin: miehiin, joita hän oli saattanut kirkonovelle viisi, ja pyhiinvaelluksiin, joita hän oli tehnyt Roomaan, Bolognaan, Galiciaan, Kölniin ja kolmesti Jerusalemiin.¹⁴ Chaucer maalaakin satiirisen kuvan seksuaalisesti aktiivisesta porvarisnaisesta: "[m]inua houkuta ei neitseys", rouva toteaa ja jatkaa: "[m]iks sukuelimet on luotu meille / ja niille niiden oivallinen laatu? / Ei liene niitä tyhjän vuoksi saatu..."¹⁵ Kirjan kehyskertomukseen kuuluvassa Bathin rouvan tarinassa elää sisäkkäin myös toinen vaellus. Rouva kertoo, kuinka kerran paastonaikaan hän neljännen miehensä Lontoon-matkan aikana lähti kuljeskelemaan ristiäitinsä Alysin ja erään Jankinin kanssa. Matka muistutti pyhiinvaellusta, sillä rouva selostaa seuranneensa häitä, ihmenäytelmiä, pyhiinvaeltajia ja muita. Chaucer antaa päähenkilöstään varsin siveettömän kuvan, sillä Bathin rouva voi vain vaivoin vastustaa Jankinia: "[...] sanoin, että leskenä jos oisin, / niin hänen heti minut naida soisin."¹⁶

Oppineissa piireissä laaditut kertomukset lähinnä kaupunkien keskiluokkaan kuuluvista siveettömistä naispyhiinvaeltajista herättävät

¹³ *Les XV joies de mariage*, Jean Rychner toim., (Textes littéraires Français 99–101), Librairie Droz: Genève–Librairie Minard: Paris 1963, 82–89.

¹⁴ Geoffrey Chaucer, *The Canterbury Tales*, toim. Norman Francis Blake, Edward Arnold: London 1980 (tästä eteenpäin Chaucer 1), 50–51.

¹⁵ Suomenkielinen käännös: Geoffrey Chaucer, *Canterburyn tarinoita*, suom. Toivo Lyy, johdanto Tauno Mustanoja, 2. p., Werner Söderström: Porvoo–Helsinki 1975 (tästä eteenpäin Chaucer 2), 370–371. Chaucer 1, 181, 182: "Were membres maad of generacioun / And of so parfit wys a wight ywroght? / Trusteth right wel they were nat maad for noght."; "I nyl envie no virgynytee."

¹⁶ Suomenkielinen käännös: Chaucer 2, 388. Chaucer 1, 194–195: "I spak to hym and seyde hym how that he, / If I were wydewe, sholde wedde me."

kysymyksen kirjoittajien tarkoitusperistä. Nähdäkseni kyseisissä kertomuksissa tuleekin huomioida niiden lajityyppi. Ironiselle satiirille ominaisesti nauru syntyy kääntämällä vallitseva yhteiskunnallinen hierarkia pääläelleen. Kyseistä kirjallisuudenlajia tutkinut ja klassikoksi noussut Mihail Bahtinin huomio on tärkeä ja mainitsemisen arvoinen myös pyhiinvaeltajista kertovia tekstejä tulkittaessa. Alentamalla ylevän, henkisen ja ideaalin materiaalis-ruumiilliselle tasolle kaupunkien papiston ja opiskelijoiden laatima sekulaari naurukirjallisuus (niin kansan- kuin latinankielinenkin) tarjosi vastakohtan vallitsevalle järjestykselle.¹⁷ Bathin rouvan, vaimon ja papin sekä nuoren viettelijättären tarinoissa huomio kiinnittyy ensisijaisesti hengellisen ylevän ja ritualistisen pyhiinvaelluksen alentamiseen. Kaikissa kolmessa tapauksessa toivoretki kääntetään ruumiillisten halujen tyydyttämisen ja turhamaisuuden (muodikkaita pyhiinvaelluskohteita 'keräilevä' Bathin rouva) välineeksi.

Tuoretta näkemystä satiirisen kirjallisuuden tutkimuksessa edustavan Tuomas M. S. Lehtosen tavoin¹⁸ kiinnitän huomiota siihen, että kirjoittajat ja heidän yleisönsä, usein juhlakansa ja oppineisto, käsittelivät aikakautensa murrosta ja konflikteja. Siveettömistä naispyhiinvaeltajista kirjoittaneet oppineiston edustajat pyrkivät käsitteellistämään murrosta, joka kaupunkikulttuurissa vallitsi. Keinonaan he käyttivät hallitsevan järjestyksen kääntämistä, jonka kautta vallitsevan asiantilan virheellisyys tuli esille.¹⁹ Sukupuolitutkimuksen näkökulmasta virheellisen asiantilan voi nähdä koskeneen tässä tapauksessa naisten poistumista kodin piiristä julkiseen eli suosiotaan kasvattaneelle pyhiinvaellukselle.

Nähdäkseni naisten pyhiinvaelluksen parjaamisessa oli kyse myös vallasta ja kontrollista. Kertomukset eivät siis tarjonneet mahdollisuutta vapautua "kunnioituksen ja vakavuuden raskaista kahleista [...] ja 'ikuisen', 'vakaan', 'absoluuttisen' ja 'muuttumattoman' yms. synkkien kategorioiden sorrosta"²⁰ – päinvastoin. Kuvatunlaiset kertomukset näyttäisivät pikemminkin korostavan vallalla olevan sosiaalisen järjestyksen merkitystä eli naisen staattista asemaa, joka linkittyi mieheen, kodinpiiriin ja yhteisöön. Näin ollen on myös syytä kyseenalaistaa eräs toinen ylihistoriallinen teoria, joka on synnyttänyt paljon keskustelua monitieteelliseen

¹⁷ Mihail Bahtin, *François Rabelais—keskiajan ja renessanssin nauru*, suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen, 2. p., Kustannus OY Taifuuni: Helsinki 1995 [alkuteos *Tvoršestvo Fransua Rable i narodnaja kultura srednevekovja i renessansa*, s.l.: 1965], 11, 14, 20–21, 23, 75.

¹⁸ Tuomas M. S. Lehtonen, *Hopeamarkkojen evankeliumi. Kirjoituksia sydänkeskiajan kulttuurihistoriasta*, Werner Söderström: Helsinki 2000, 125–126, 138.

¹⁹ Käyttämäni käsitteet ovat osittain peräisin Tuomas M. S. Lehtoselta. Ks. Lehtonen 2000, 125–126.

²⁰ Bahtin 1995, 76.

pyhiinvaellustutkimuksen parissa. Antropologien Edith ja Victor Turnerin teorian mukaan pyhiinvaellus on liminoidinen (tai kvasi-liminaalinen) tila, jossa vaeltaja vapautuu maallisista rakenteista ja sosiaalisista säännöistä.²¹ Lähdeainestoni valossa uskaltaudun väittämään – Susan Sigen Morrisonin ja Sari Katajala-Peltomaan tavoin – aikakauden sukupuolikäsitysten päteeneen myös pyhiinvaelluksella.²²

Pyrkimys käsitteellistää miehistä kontrollia ja vallitsevaa yhteiskunnallista järjestystä uhkaava tekijä ja palauttaa 'normaali' asiantila ei esiinny ainoastaan pyhiinvaelluksesta kertovassa kirjallisuudessa ja lauluissa. Myöhemmällä keskiajalla sukupuolten väliset suhteet kaikissa konteksteissaan puhuttivat nimittäin oppineita ympäri kaupungistunutta Eurooppaa. Kirjallisuudentutkimuksessa kriisiä nimitetään *querelle des femmesiksi*, 'naiskiistaksi'.

Kiista puhkesi allegorisen *Ruusuromaanin* (*Le roman de la rose*) toisen osan ilmestymisen myötä Ranskassa 1200-luvun loppupuolella. Jean de Meunin (k. 1305) aikavälillä 1269–1278 laatima teos poikkeaa karkeudessaan ja naisvihamielisytydessään huomattavasti Guillaume de Lorris'n hovilyriikan periaatteita noudattavasta ensimmäisestä osasta, joka ilmestyi vuoden 1230 tienoilla. Meunin (kaupunkien) sivistyneelle yleisölle suunnattu kirjoitus herätti oppineissa piireissä ympäri Eurooppaa vilkasta keskustelua sukupuolten välisestä 'sodasta' aina renessanssiin asti, joidenkin arvioiden mukaan kiistaa puitiin vielä 1600-luvulla.²³ Myöhemmällä keskiajalla Meunin teoksen tunnetuimpiin puolustajiin kuuluivat Colin veljekset sekä Jean de Montreuil, joita kutsutaan 'ensimmäisen humanismin' edustajiksi.²⁴ *Ruusuromania* ja sen ajatusmaailmaa vastustavaan leiriin kuului taas esimerkiksi oppinut italialais-ranskalainen Christine de Pizan,

²¹ Victor and Edith Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives*, Basil Blackwell: Oxford 1978, 9, 31, 34–35, 249.

²² Turner-kritiikki, ks. Morrison 2000; Katajala-Peltomaa 2006; Jan van Herwaarden, 'Pilgrimages and Social Prestige. Some reflections on a theme', teoksessa Gerhard Jaritz & Barbara Schuh toim., *Wallfahrt und Alltag in Mittelalter und früher Neuzeit: internationales Round-Table-Gespräch, Krems an der Donau, 8. Oktober 1990*, (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte 592) = Veröffentlichungen des Instituts für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit 14), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: Wien 1992, 27–79, tässä 65.

²³ Armand Strubel, 'Introduction', teoksessa Guillaume de Lorris & Jean de Meun, *Le roman de la rose*, (Lettres Gothiques 4533), Le Livre de Poche–Librairie Générale Française: Paris 1992, 5–34, tässä 6–7, 9–10, 28; Beatrice Gottlieb, 'The Problem of Feminism in the Fifteenth Century', teoksessa Julius Kirshner & Suzanne Fonay Wemple toim., *Women of the Medieval World: Essays in Honor of John H. Mundy*, Blackwell: Oxford 1985, 337–364, tässä 357. Ks. myös Katharina M. Wilson & Elizabeth M. Makowski, *Wykked wyves and the woes of marriage. Misogamous Literature from Juvenal to Chaucer*, (State University of New York Series in Medieval Studies), State University of New York Press: Albany 1990, 132–142.

²⁴ Strubel 1992, 5.

joka hyökkäsi kirjaa vastaan teoksessaan *Le livre de la cité des dames* (n. 1404–1405) tarkoituksenaan palauttaa naisille heidän siveellinen ja älyllinen maineensa.²⁵ Meunin teosta vastustivat myös Pariisin yliopiston kansleri Jean Gerson ja kollegansa Nicolas de Clamanges.²⁶

Siveettömistä naispyhiinvaeltajista tarinoita kirjoittaneet oppineet, jotka korostivat yhteiskunnallisen järjestyksen merkitystä, tunsivat varmastikin sympatiaa Colin veljesten misogynistä leiriä kohtaan. Kaikesta huolimatta Chaucer nostaa esille myös naisnäkökulman kiistaan Bathin rouvan henkilöahmon kautta. Porvarisvaimon kerrotaan nimittäin suivaantuneen lopullisesti viidenteen aviomieheensä siinä vaiheessa, kun tämä luki kaikki päivät Valeriuksen ja Theofrastuksen kirjoituksia riettaista naisista.²⁷ Nähdäkseni Bathin rouvan naispyhiinvaeltajan muotokuva ei kuitenkaan loppujen lopuksi kommentoi kiistaa naismyönteiseltä kantilta, vaan tarjoaa nimenomaan stereotyyppioita naurun aiheeksi.²⁸ *Canterburyn tarinat* osoittaa kuitenkin hyvin selvästi, kuinka siveettömän naispyhiinvaeltajan toposta käsittelevä oppinut kirjallisuus oli yksi sivujuonne suuressa sukupuolten välisten suhteiden kriisiä koskevassa keskustelussa myöhemmällä keskiajalla.

3. Julkisen pyhiinvaelluksen haasteet –pyhiinvaellus ja sukupuolitettu kaupunkitila

Vaikka kertomukset pyrkivätkin vaalimaan yhteiskunnallista järjestystä, on syytä vielä tarkemmin pohtia sitä, miksi naispyhiinvaeltaja aiheutti oppineiden mielissä juuri seksuaalisen uhan. Huomion arvoista kertomuksissa on nimittäin se, että päähenkilöt saavuttavat itselleen normaalioloista poikkeavia mahdollisuuksia pyhiinvaelluksen avulla eli siirtymällä tilasta toiseen. Niinpä syntisen naispyhiinvaeltajan topoksen ymmärtämisessä mielenkiintoisen tarkastelunäkökulman tarjoaa myöhemmän keskiajan kaupunkitila, johon seuraavassa paneudun.

Kirjasivistyneiden miesten kertomukset siveettömistä naispyhiinvaeltajista, jotka tilasta toiseen tapahtuvaan liikkeen avulla saivat vapauden toimia totunnaisesta poikkeavalla tavalla, olivat tarkemmin ottaen

²⁵ Christine de Pizan, *Le Livre de la Cité des Dames de Christine de Pizan: an electronic transcription*, (http://erc.lib.umn.edu/dynaweb/french/pizalaci/@Generic__BookView [4.4.2006]), ks. erityisesti II.54. Ks. myös Earl Jeffrey Richards, 'Introduction', teoksessa Christine de Pizan, *The Book of the City of Ladies*, Earl Jeffrey Richards toim., Persea Books: New York 1998, xxiii–lv, tässä xxxvi.

²⁶ Strubel 1992, 5.

²⁷ Chaucer 1, 197–202.

²⁸ Vrt. Blamires 1992, 198.

tarinoita yksityisestä julkiseen tilaan astuneista naisista. Naishenkilöhahmon toiminnan poikkeuksellisuuden varaan rakennettu kertomuksen jännite viihdytti muista oppineista ja juhlakansasta ja muodostuvaa yleisöä, sillä tekstien luojien ja niiden vastaanottajien urbaanissa maailmassa naisia ei yleensä juuri nähty julkisilla paikoilla. Poikkeuksen muodostivat ainoastaan eräät pohjoiseurooppalaiset²⁹ kaupungit.

Pyhiinvaelluksen julkinen luonne määräytyi suhteessa pyhäköihin, juhlapäiviin ja matkaseurueeseen. James Masschaelen näkemyksen mukaan keskiajan julkisiin tiloihin kuuluivat kaupungin aukoiden, torien, katujen, satamien, tavernien, kauppojen, hautausmaan ja yhteisviljelyksessä olevien peltojen lisäksi luontevasti myös kirkot, pyhimysten pyhäköt ja muut pyhiinvaelluskohteet.³⁰ Koska toivioletkelle lähtö ajoittui usein juhlapäivien tuntumaan,³¹ se oli myös yksityisen ja arjen taakse jättämistä. Lisäksi matkaan lähdettiin usein joukolla,³² ja pyhäköllä tungeksi lukuisia ihmisiä, joten pyhiinvaellus todellakin oli julkista toimintaa. Toisaalta pyhiinvaelluksella liikuttiin myös pyhässä tilassa, joka saattoi olla sekä julkinen että yksityinen. Kuitenkin Sari Katajala-Peltomaan käsityksiä soveltaen voi todeta, että vaikka kommunikointi pyhimyksen kanssa oli luonteeltaan henkilökohtaista ja intiimiä, pyhiinvaellus oli julkista esiintymistä.³³

Vaikka myöhemmällä keskiajalla yhä useampi mies yhtä hyvin kuin nainenkin lähti julkiselle pyhiinvaellukselle, viimeksi mainitun sukupuolen edustajien julkinen toiminta herätti enemmän epäluuloja kuin ensin mainitun. Esimerkeissäni kritiikki koski lisäksi pääasiallisesti kaupunkien keskiluokkaisia naisia. Naisen toivioletkelle lähtö nimittäin oli ristiriidassa hänen yhteiskunnalliseen hierarkiaan istuvan paikkansa kanssa. Karkeasti yleistäen voi todeta, että myöhemmän keskiajan urbaanissa ympäristössä yksityinen (kodin piiri, naapurusto, lähikirkko ja luostari) miellettiin naiselle ominaiseksi alueeksi, kun taas julkiset paikat (esimerkiksi pääkaduilla ja

²⁹ Viitataan termillä alueisiin Välimeren kulttuuripiirin ulkopuolella, joskaan en tarkoita Skandinaviaa. Vrt. Walter Simons, *Cities of Ladies: Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200–1565*, Pennsylvania University Press: Philadelphia 2001, 7.

³⁰ James Masschaele, 'The Public Space of the Marketplace in Medieval England', *Speculum* 77(2002), 383–421, tässä 418.

³¹ Ks. esim. Finucane 1977, 48; Sari Katajala-Peltomaa, "'Erat miraculose illuminata.'" Näönpalauttamisihmeitä Thomas Cantilupen ja Nicola da Tolentinon kanonisaatioprosesseissa', teoksessa Marko Lamberg & Susanna Niiranen toim., *Keskiajan rajoilla*, Atena Kustannus: Jyväskylä 2002, 208–231, tässä 216, joiden mukaan Englannissa 'pyhiinvaellusesonkia' olivat ainakin pääsiäinen ja sadonkorjuun jälkeinen aika lukuisten pyhimysten juhlapäivien lisäksi.

³² Ks. esim. Sumption 1975, 197; Morrison 2000, 56.

³³ Katajala-Peltomaa 2006, 3, 134–135.

toreilla tuttujen ja tuntemattomien ihmisten keskuudessa) nähtiin miehelle sopiviksi areenoiksi.³⁴

Sukupuolittunut tila, tai ainakin perustelut sen puolesta, linkittyi osittain sukupuolten väliseen työnjakoon. Sharon Farmer on todennut, että kirkonmiesten mielissä naiselle kuului reproduktiivinen työ kodin piirissä, miehelle taas tuottava työ julkisessa piirissä.³⁵ Osittain keskiajan mentaliteetteihin vaikutti myös antiikin kulttuuriperintö. Kreikkalainen nainenhan oli paikallistunut miehen omaisuutena kotiin, lieden ja alttarin luokse, ja samanlainen rajoittuneisuus näkyi myös hänen sosiaalisessa statuksessaan.³⁶

Myöhemmälle keskiajalle ajoittuu myös eräs toinen julkisen tilan luonteeseen vahvasti vaikuttanut seikka: kaupungistuminen.³⁷ Tilan historiaa luodanneen Henri Lefebvren huomio on mielenkiintoinen: klassikoksi nousseessa teoksessaan *Production de l'espace* hän toteaa, että 1100-luvulla länsieurooppalainen käsitys tilasta muuttui. Kun kaupankäynti keskittyi nyt, toisin kuin antiikissa, kaupungin muurien sisäpuolelle, raha ja tavara toivat mukanaan uudenlaisen kulttuurin lisäksi myös uudenlaisen tilan. Tila muodostui fyysisesti kauppiaiden, pyhiinvaeltajien ja ristiretkelijöiden tiereitistöistä. Tapahtui myös sosiaalisia muutoksia:

³⁴ Luonnollisesti käsitteitä yksityinen/julkinen on syytä käyttää varoen. George Duby on kuitenkin päättänyt suosittamaan termien käyttöä, ks. Georges Duby, 'Avertissement', teoksessa Dominique Barthélemy et al. toim., *De l'Europe féodale à la Renaissance*, (Histoire de la vie privée 2), Seuil: Paris 1985, 9–15, tässä 9; sekä samassa teoksessa idem., 'Ouverture', 17–45, tässä 43. Käsitteitä on kuitenkin pitänyt merkityksettömänä sosiologi Jürgen Habermas, ks. tämän *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*, suom. Veikko Pietilä, Vastapaino: Tampere 2004 [alkuteos *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Suhrkamp Verlag: Frankfurt am Main 1990 (uusintapainos)], 26, 28, 30. Habermasia on kritisoinut Masschaele 2002, 419–420 (ks. myös 418). Vrt. kuitenkin Kathryn L. Reyerson, 'Public and Private Space in Medieval Montpellier. The Bon Amic Square', *Journal of Urban History* 24(1997), 3–27; Katajala-Peltomaa 2006, 4–5, 134–135.

³⁵ Sharon Farmer, 'Manual Labor, Begging, and Conflicting Gender Expectations in Thirteenth-Century Paris', teoksessa Sharon Farmer & Carol Braun Pasternack toim., *Gender and Difference in the Middle Ages*, University of Minnesota Press: Minneapolis, London 2003, 261–287, tässä 264. Ks. myös Georges Duby, 'Situation de la solitude XIe–XIIIe siècle', teoksessa *De l'Europe féodale à la Renaissance...*, 503–526, tässä 518, joka viittaa myös anatomisiin syihin.

³⁶ Ks. esim. Henri Lefebvre, *La Production de l'espace*, 4. p., (Ethnosociologie), Anthropos: Paris 2000, 286–287. Ks. myös 1200-luvulla omaksuttuun aristoteeliseen polaariseen sukupuolijärjestelmään sekä maskuliinisen julkisen tilan ja feminiinisen yksityisyyden käsitteisiin liittyen Susan Stuard, 'The Dominion of Gender: Women's Fortunes in the High Middle Ages', teoksessa Renate Bridenthal–Claudia Koonz–Susan Stuard toim., *Becoming Visible. Women in European History*, 2. p., Houghton Mifflin: Boston–Dallas–Geneva, IL–Lawrenceville, NJ–Palo Alto 1987, 153–172, tässä 165.

³⁷ Kaupunkien elpymisestä, ks. esim. Mitchell 1999b, 238; nelilokeroisen yhteiskunnallisen hierarkian syntymisestä, ks. esim. Louis Haas, 'Women and Politics in the Urban Milieu', teoksessa *Women in Medieval Western European Culture...*, 221–235, tässä 221.

uskonnollinen tila sai rinnalleen vaihdon ja vallan tiloja.³⁸ Lefebvren näkemyksiä soveltaen Susan Signe Morrison tulkitsee feodaalisen tilan muuttuneen kapitalistiseksi.³⁹

Kaikesta huolimatta julkisessa kaupunkikulttuurissa ei ollut samalla tavalla tilaa naiselle kuin miehelle, sillä esimerkiksi politiikka oli täysin miehistä. Naiset eivät äänestäneet tai hoitaneet yhteiskunnallisia virkoja.⁴⁰ Naisilla tilan käyttö määräytyi kuitenkin myös sosiaalisen aseman mukaan. Pohjois-Euroopassa julkisessa tilassa nähtiin ylhäisönaisia useammin imettäjiä, lastenhoitajia, palvelijattaria ja tekstiilialan työntekijöitä. Osa naisista myös hoiti huomenlahjana tai perintönä saamaansa kauppaa tai pajaa.⁴¹ Näillä naisilla oli tärkeä rooli kaupunkien talouselämässä. Eteläisessä Euroopassa tilanne oli kuitenkin toinen. Yleisesti ottaen Välimeren kulttuuripiirissä naisten osallistuminen talouselämään oli vähäisempää kuin pohjoisessa, sillä he työskentelivät perheen elannon eteen harvemmin.⁴²

4. Seksualisoitu naispyhiinvaeltaja –miehen kunnian ja prostituution peili

Vaikka ristiriita pyhiinvaelluksen julkisen luonteen ja naisen yksityisen roolin välillä loi osaltaan negatiivisia representaatioita pyhiinvaeltajanaisista, kritiikin ankkuroituminen seksuaalisuuden ympärille vaatii vielä tarkempaa kaupunkikulttuurin analyysia. Esitänkin varovaisesti, että miehen kunnian suojelemisen lisäksi myöhemmällä keskiajalla tapahtunut prostituution institutionalisoituminen vaikutti osaltaan siihen, että naisen julkiseen rooliin liitettiin vahvasti seksuaalisuus. Luonnollisestikin hypoteesini kaipaisi taakseen laajaa tutkimusta kaupunkien mentaliteeteista. Havaintojeni mukaan prostituutiotutkimuksessa on kuitenkin kiinnitetty yllättävän vähän huomiota prostituution ja naisen julkisen roolin kehittymisen väliseen suhteeseen, joten uskaltaudun tässä pohtimaan asiaa.

³⁸ Lefebvre 2000, 305–307. Ks. myös Henri Pirenne, *Medieval Cities: Their Origins and the Revival of Trade*, käänt. Frank D. Halsey, Princeton University Press: Princeton 1970 [alkuteos *Les villes du moyen âge*, 1927], 103.

³⁹ Morrison 2000, 92.

⁴⁰ Haas 1999, 222. Ks. myös Simons 2001, 157 alaviite 60.

⁴¹ Haas 1999, 39–41. Ks. myös Benjamin R. McRee & Trisha K. Dent, 'Working Women in the Medieval City', teoksessa *Women in Medieval Western European Culture...*, 241–256; ja samassa teoksessa Mark Angelos, 'Urban Women, Investment, and the Commercial Revolution of the Middle Ages', 257–272.

⁴² Simons 2001, 8. Ks. myös Robert C. Davis, 'The Geography of Gender in the Renaissance', teoksessa Judith C. Brown & Robert C. Davis toim., *Gender and Society in Renaissance Italy*, (Women and Men in History), Longman: London, New York 1998, 19–38.

Keskiajalla etenkin keskiluokkaisen tai aateliin kuuluvan naisen pyhiinvaellus kosketti myös miestä, jonka kunnia oli osittain kiinni hänen vaikutuspiirissään olevien naisten hyveellisyydestä ja käytöksestä.⁴³ Tilanne kiteytyy *Canterburyn tarinoiden* Bathin rouvan viidennen miehen ahkerasti toistelemassa sananlaskussa: "[j]os pajuista, mies, talos rakennat, / jos sokeaakin juhtaa juoksutat, / jos vaimos sallit pyhiinvaelttaa, / hilata hirteen sinut saa!"⁴⁴ Toisaalta kaikilla naisilla ei ollut painolastinaan hienon suvun tai merkittävässä asemassa olevan miehen kunniaa. Tällöin yksityisessä tilassa pysyttely saattoi liittyä väkivallan pelkoon kaupungin turvattomilla kaduilla.⁴⁵

Eräs kaupunkien kaduilla myöhemmällä keskiajalla tapahtunut tilallinen muutos saattoi kuitenkin lisätä entisestään paineita nähdä julkisessa piirissä liikkunut nainen epäsiiveellisenä uhkana miehen kunnialle. Kyseisellä aikakaudella kaupungeissa syntyi nimittäin aiempaa selvemmin aivan erityisiä, tietynlaisille naisille eli prostituoiduille tarkoitettuja julkisia tiloja. Yleisesti ottaen 1100- ja 1200-luvut olivat väistämättömäksi koetun prostituution hyväksymisen aikaa, joskin ainakin Etelä-Ranskassa kaupungit harjoittivat negatiivista politiikka seksikauppaa kohtaan.⁴⁶ Viranomaiset ja hallitsijat ryhtyivät kuitenkin tukemaan bordelleja 1300- ja 1400-luvuilla, jolloin prostituutio institutionalisoitui ensimmäistä kertaa sitten antiikin. Englantiin julkisia bordelleja ei kuitenkaan syntynyt aivan samoissa määrin kuin Ranskaan, Saksaan, Italiaan ja Espanjaan.⁴⁷

Prostituution institutionalisoitumisen⁴⁸ myötä prostituoidut yleensä erotettiin kaikkialla Euroopassa 'kunnon' ihmisistä. Ranskassa ja Englannissa prostituoidut pyrittiin eristämään muista kaupunkilaisista niin tilan kuin vaatetuksenkin suhteen. Esimerkiksi Etelä-Ranskassa prostituoiduille osoitettiin jo ennen julkisia bordelleja (lähinnä kieltojen

⁴³ Georges Duby, 'Convivialité', teoksessa *De l'Europe féodale à la Renaissance...*, 49–95, tässä 93; Davis 1998.

⁴⁴ Suomenkielinen käännös: Chaucer 2, 391. Chaucer 1, 197: "Whoso that buyldeth his hous al of salwes / And priketh his blynde hors ouer the falwes / And suffreth his wyf to go seken halwes / Is worthy to ben hanged on the galwes."

⁴⁵ Davis 1998, 23.

⁴⁶ Leah Lydia Otis, *Prostitution in Medieval Society. The History of an Urban institution in Languedoc*, (Women in Culture and Society), The University of Chicago Press: Chicago, London 1985, 15–24, 111.

⁴⁷ Ruth Mazo Karras, *Common Women. Prostitution and Sexuality in Medieval England*, (Studies in the history of sexuality), Oxford University Press: New York–Oxford 1996, 32–35, 136; Otis 1985, 30–31. Ks. myös Leena Rossin prostituutiotutkimusta summaava artikkeli 'Häpeän strategiat eli kuinka prostituoituja eroteltiin kunniallisista ihmisistä myöhäiskeskiajalla', *Ennen ja nyt* 1/2005, http://www.ennenjanyt.net/2005_1/rossi.pdf (19.3.2007).

⁴⁸ Ks. esim. Otis 1985, 100–110; Karras 1996, 132–137 käymä keskustelu institutionalisoitumiseen johtaneista syistä.

kautta) tiettyjä alueita kaupungista; usein muurien ulkopuolelta ja kaukana 'kunnon' väestä. Ensimmäiset viralliset 'punaisten lyhtyjen' alueet luotiin 1200- ja 1300-lukujen vaihteessa.⁴⁹ Yleisesti ottaen Ranskassa prostituutioalueella naisia valvoi erityinen 'roi des ribauds' -nimellä kutsuttu viranomaisena aina 1400-luvun ensimmäiselle puoliskolle saakka.⁵⁰ Myöhäiskeskiajan Englannissa ammatinharjoitus virallistettiin osoittamalla prostituoiduille omia alueita.⁵¹ Lisäksi prostituoitujen pukeutumista säädeltiin erilaisten lupien ja rajoitusten avulla.⁵²

Kuvatuunlaiseen tilaan muodostuminen ja sen erottaminen 'kunnon ihmisten' (kaupunkien keski- ja ylemmän luokan) elinpiiristä löi mahdollisesti aiempaa seksuaalisemman leiman naisen harjoittamaan julkiseen esiintymiseen, myös pyhiinvaellukseen. Katsaus keskiajan sanastoon on paljastava. Siinä missä esimerkiksi *notaire puble* toimi julkishallinnossa (yhteiskunnallisen) yhteisen hyväksi,⁵³ naiseen liitettyä adjektiivinä julkinen on merkitykseltään varsin yksiselitteinen (itse asiassa niin antiikissa, keskiajalla kuin nykypäivänäkin). *Mulier publica*, yleinen tai julkinen nainen, on prostituoitu.⁵⁴

5. Loppupäätelmät

Käsittelin artikkelissa myöhemmän keskiajan maallisesta satiirisesta kirjallisuudesta löytyviä negatiivisia representaatioita siveettömistä naispyhiinvaeltajista. Topoksen tarkastelun myötä ehdotin, että miehen ja naisen suorittamaan pyhiinvaellukseen ei sittenkään suhtauduttu kristinuskon perusopinkappaleiden mukaisesti samalla tavalla.

Pyhiinvaelluksen julkisen luonteen ja siihen liittyvän tilallisen aspektin huomioiden analysoin toposta kaupunkikulttuurisen (porvarillisen) todellisuuden heijastajana. Lähestyin aihetta kaupunkien sukupuolitetun tilan näkökulmasta. Ehdotukseni onkin, että topoksen voi nähdä kritisoivan yksityisestä kodinpiiristä julkiseen piiriin siirtynyttä pyhiinvaeltajanaista

⁴⁹ Otis 1985, 17–25.

⁵⁰ Jacques Rossiaud, *La prostitution médiévale*, Flammarion: Paris 1988, 70, 77.

⁵¹ Tom Linkinen, 'Prostituutio ja "yleiset naiset" osana myöhäiskeskiajan englantilaisten todellisuutta', *Ennen ja nyt* 2/2005, 10–11, http://www.ennenjanyt.net/2005_2/linkinen.pdf (19.3.2007).

⁵² Rossi 2005, 7; eteläranskalaisten prostituoitujen huntu kieltöön ym. pukeutumisasetuksiin liityen Rossiaud 1988, 69; Otis 1985, 80; lontoolaisten prostituoitujen huppupakkoon liittyen ks. Karras 1996, 15.

⁵³ Ks. esim. *Dictionnaire de l'ancienne langue française; Mediae Latinitatis Lexicon Minus* sanan *publicus* kohdalta.

⁵⁴ Ks. *Dictionnaire du moyen français*, par ATILF: Analyse et Traitement Informatique de la Langue Française, Université de Nancy (<http://www.atilf.fr/moyenfrancais> [10.2.2007]); Rossiaud 1988, *Témoignages* X, s. 223. Ks. myös keskiajan latinan *gynaecearian* etymologiaan liittyen David Herlihy, *Opera muliebria. Women and Work in Medieval Europe*, Tempel University Press: Philadelphia 1990, 84.

yhteiskunnallisen järjestyksen uhkaamisesta. Se, että naispyhiinvaeltaja esitettiin nimenomaan seksuaalisena uhkana, voisi selittyä osaltaan keski- ja ylempään luokan kaupunkilaismiehen kunnian suojelemisen kautta. Toisaalta esitin varovaisen hypoteesin, jonka mukaan nimenomaan myöhemmällä keskiajalla tapahtunut prostituution institutionalisoituminen seksualisoi julkisessa tilassa liikkunutta naista entisestään.

Se, että ehdotin kertomusten toimivan passiivisten representaatioiden sijasta aktiivisina yhteiskunnallisen järjestyksen vaalijoina, herättää luonnollisestikin jatkokysymyksen niiden vaikutuksesta. Onnistuivatko kirjoittajat vakuuttamaan yleisönsä, useimmiten toiset oppineet ja juhlakansan, yhteiskunnallisen järjestyksen ja miehen kunnian säilyttämisen merkityksestä? Suhtauduttiinko naisten toivoretkiin yhä epäluuloisemmin tai vähensivätkö naiset vaelluksiaan? Ehkäpä oppineissa piireissä asenteet todella kiristyivät. Esimerkiksi sivistystä nauttinut ja naisasiaa ajanut Christine de Pizan tuomitsee teoksessaan *Le livre des trois vertus* (n. 1405) yhtä hyvin aatelisnaisten kuin käsityöläisvaimojen pyhiinvaellukset. Kirjailija ohjeistaa ensin mainittuja pidättäytymään vain hyveiden keräilyyn vuoksi suoritetuista pyhiinvaelluksista. Jälkimmäisen ryhmän naisten vaelluksen Pizan tuomitsi taas siitä syystä, että hän näki niiden olevan lähinnä kustannuksia tuottavia huvittelumatkoja.⁵⁵ Toisaalta Pizan saattoi vain olla poikkeus, sillä historioitsijat ovat osoittaneet naisten pyhiinvaellusten lisääntyneen myöhemmällä keskiajalla. Naisten kasvanut into vaeltaa pyhäköille sai oppineet tarttumaan kynäänsä sellaisessa vaiheessa, jossa asialle ei enää ollut tehtävissä mitään.

Rose-Marie Peake, HuK
Historian laitos, Helsingin yliopisto
rose-marie.peake[at]helsinki.fi

---

⁵⁵ Christine de Pizan, *Le livre des trois vertus*, toim. Charity Cannon Willard ja Eric Hicks, (Bibliothèque du XVe siècle), Librairie Honoré Champion: Paris 1989, I.8, III.8.